

	ECONOMIES' HORIZONS Економічні горизонти DOI: doi.org/10.31499/2616-5236 Homepage: http://eh.udpu.edu.ua		ISSN 2522-9273 (print) 2616-5236 (online)
---	--	---	--

UDC: 330.34

DOI: 10.31499/2616-5236.1(19).2022.267022

Oleksandr Diachkov

Applicant for the degree of Finance; Banking and Insurance of Interregional Academy of Personnel Management;

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ: СУТНІСТЬ, ОСОБЛИВОСТІ, СТРУКТУРА

ECONOMIC SECURITY OF THE NATIONAL ECONOMY: ESSENCE, FEATURES, STRUCTURE

***Анотація.** Стаття присвячена актуальним питанням визначення сутності, особливостей та структури економічної безпеки національної економіки, зважаючи на те, що зміна умов економіко-політичних і технологічних трансформацій, що прискорилися, вимагає уточнення особливостей економічної безпеки з тим, щоб адекватно їх змінам трансформувати заходи державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки національної економіки. Досліджено різноманітні парадигми та концептуальні підходи до розуміння сутності економічної безпеки національної економіки держави, розроблено власне визначення дефініції "економічна безпека національної економіки". Проаналізовано та систематизовано особливості економічної безпеки національної економіки, її структуру та складові за ступенем важливості, які характеризують і мають прямий та опосередкований вплив на національну економіку держави.*

***Abstract.** The article is devoted to topical issues of determining the nature, features and structure of economic security of the national economy, given that the changing conditions of accelerated economic, political and technological transformations require clarification of economic security in order to adequately transform changes in public policy. ensuring the economic security of the national economy. Against this background, the turbulence of world economic development and the development of any single country as a whole has increased significantly, and one of the reasons for this is the process of changing technological systems, which is accompanied not only by technological but also political, social, institutional and other transformations. These changes create new challenges,*

threats and risks to economic security and national economies, as well as significantly affect the intensity and forms of manifestation of existing ones. As a result, the situation with ensuring the economic security of national economies is undergoing serious changes. In addition, the contradictions between national economies and international conditions of their reproduction in the context of globalization are exacerbated, which requires revision of tools and mechanisms of economic security management, which can be done only on the basis of research and rethinking economic security of the national economy. features and threats in which states operate today. The current stage of economic development shows that the problem of economic security of national economies is becoming vital for the further development of countries and increasing the welfare of the population. Understanding of this has intensified with the growing crisis in the world economy, limiting opportunities to use external factors to transfer the economy to a new technological and organizational level of development. In view of this, various paradigms and conceptual approaches to understanding the essence of economic security of the national economy of the state are studied, the own definition of the definition "economic security of the national economy" is developed. The peculiarities of economic security of the national economy, its structure and components according to the degree of importance, which characterize and have a direct and indirect impact on the national economy of the state, are analyzed and systematized.

Key words: economic security, national, economy, state, feature, category, structure

економічна безпека, національна, економіка, держава, особливість, категорія, структура.

Постановка	проблеми.	
Турбулентність економічного розвитку та розвитку будь-якої окремо взятої країни на цьому тлі в цілому істотно зростає, а однією з причин цього є процес зміни технологічних укладів, який супроводжується не тільки власне технологічними, але також політичними, інституційними та трансформаціями. Ці зміни породжують нові виклики, загрози	світового розвитку	та ризики економічної безпеки та національним економікам, а також істотно впливають на інтенсивність та форми прояву вже існуючих. В результаті ситуація із забезпеченням економічної безпеки національних економік зазнає серйозних змін. Розвиток кризових процесів у світовій економіці, різке наростання конфліктності у міжнародних економічних відносинах, ворожі дії зовнішніх суб'єктів щодо заподіяння шкоди інтересам національних

суб'єктів господарювання закономірно обумовлюють посилення інтересу до теоретичних та прикладних досліджень, пов'язаних з проблематикою економічної безпеки. При цьому, вивчення та вирішення проблеми забезпечення економічної безпеки національної економіки є також і необхідною умовою для виведення країни з кризового періоду та захисту її економіки надалі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань сутності поняття "економічна безпека", її особливостей та структури присвячено апрці таких науковців А. Архипова, О. Бандурка, З. Варналій, Т. Васильців, О. Власюк, О. Гальцова, В. Геєць, М. Герасимов, В. Гончарова, Я. Жаліло, А. Іларіонов, Є. Крихтіна, О. Лазарева, В. Мартиненко, Е. Микульчинова, В. Мунтіян, А. Нестеренко, Є. Олейников, Г. Пастернак-Таранушенко, К. Петрова, Р. Покотіленко, С. Покропивний, А. Ревенко, В. Сенчагов, В. Тарасевич, І. Черванов, А. Чимітова, В. Шликов, тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сучасний етап розвитку економіки показує, що проблема економічної безпеки національних економік стає життєво важливою для подальшого розвитку країн та зростання добробуту населення. Розуміння цього посилилося за умов зростання кризових настроїв у світовій економіці, обмеження можливостей для використання зовнішніх факторів для переведення економіки на новий технологічний та організаційний рівень розвитку. Крім цього відбувається загострення протиріч між національними економіками та міжнародними умовами їх відтворення в умовах глобалізації, що вимагає перегляду інструментарію та механізмів управління економічною безпекою, що можливо зробити лише на основі дослідження та переосмислення економічної безпеки національної економіки, її сутності та особливостей з урахуванням нових умов, рисів та загроз, у яких сьогодні функціонують держави.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основним завданням даної статті є детальне дослідження сутності, особливостей та структури економічної безпеки національної економіки зважаючи на її надто важливе значення для будь-якої держави.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічна безпека є однією з найважливіших категорій сучасної науки, а у динамічних умовах сучасного суспільного життя забезпечення економічної безпеки країни входить до кола найбільш пріоритетних завдань державної політики, від успішної реалізації яких залежить стабільний майбутній розвиток держави та її економіки.

Економічна безпека країни є однією з найважливіших економічних категорій та визначає стабільність розвитку економіки держави, гарантує захист національних інтересів, забезпечує достатній оборонний потенціал та соціальний розвиток суспільства, навіть у несприятливих умовах внутрішніх та зовнішніх процесів. Серед основних причин, що

підкреслюють важливість економічної безпеки та суттєвість її впливу на національну економіку будь-якої держави необхідно виділити наступні:

по-перше, економічна незалежність означає реальну спроможність держави в особі уповноважених органів, установ або осіб самостійно розробляти і здійснювати власну економічну політику, а також визначати і реалізувати національні економічні інтереси, здійснювати державний контроль над всіма національними ресурсами, а також фактичну, дієву спроможність держави використовувати всі національні конкурентні переваги над іншими державами для захисту національної економіки та забезпечення рівних з іншими державами прав та можливостей у світовому господарстві, міжнародному розподілі праці і світовій торгівлі, в тому числі шляхом участі у різноманітних світових, міжнародних та міждержавних та інших організаціях, тощо;

по-друге, стійкість і стабільність національної економіки передбачає міцність і надійність національної економічної системи держави в цілому та усіх елементів, а також наявність системи захисту усіх форм власності, створення законодавчо закріплених та реально працюючих гарантій для ефективної та безпечної підприємницької діяльності, упередження та стримування різноманітних дестабілізуючих національну економіку ризиків, факторів та загроз;

по-третє, здатність до саморозвитку і прогресу означає спроможність держави самостійно реалізувати і захищати національні економічні інтереси, в тому числі на міжнародній арені, здатність забезпечувати конкурентоспроможність держави, розширене відтворення, розвиток та постійну модернізацію виробництва та всіх видів потенціалу держави (інтелектуальний, трудовий, економічний, тощо), ефективну інвестиційну та інноваційну політику [1].

Така важливість економічної безпеки спричиняє і високий рівень дослідницької активності та зацікавленості науковців:

- пошуковий запит у науковій електронній бібліотеці (elibrary), з умовами: наявність у назві публікації словосполучення «економічна безпека», роки публікації 2011-2020 (тобто неповні 10 років) видав понад 20 500 книг, статей, збірок конференцій тощо Це означає, що щорічно виходить, у середньому, понад 2 тисячі публікацій, присвячених проблематиці економічної безпеки.

А якщо додати сюди і суміжну тематику (продовольча, технологічна, інвестиційна та інші види безпеки, тісно пов'язані з економічною), то показники будуть ще більш вражаючими;

- аналогічна ситуація була виявлена і при пошуку з бібліографічної бази Scopus, де за подібним запитом (звичайно, що був використаний англomовний синонімічний оборот «economic security») була отримана вибірка з понад 1 100 публікацій, що

підтверджує високу популярність аналізованої проблематики.

Поняття «економічна безпека» виникло межі XIX і XX століть. Воно було утворено на стику двох наукових областей - економіки та політології, та запозичене з іноземної літератури. Нині немає єдиного визначення «економічної безпеки», хоча цій проблемі присвячено багато наукових статей та публікацій. Автори, розглядаючи суть цього поняття, дають власні визначення, використовуючи при цьому у різних поєднаннях категорії економічного суверенітету та незалежності, стійкості та стабільності, економічних інтересів тощо. Складність, комплексність самого явища економічної безпеки дозволяє у понятійному плані визначати його через системний метод, узагальненому вигляді з можливим виділенням найважливіших елементів цієї системи у конкретному вираженні.

Як результат, можна виділити такі основні концептуальні підходи, що застосовуються до розуміння

економічної безпеки національної економіки:

- англосаксонський підхід, що розвивається переважно американськими і британськими вченими і характеризується суворим поділом економічної безпеки на фінансову забезпеченість громадянина і економічні аспекти національної безпеки. Це - найстаріший підхід, який розроблявся ще з 1970-х років, але, незважаючи на це, чи випереджаюче сьогодні молодші концепції. У період холодної війни безпеку громадянина і держави співіснували і знаходилися в постійному протиріччі (необхідність військових витрат, що забезпечують безпеку країни, але одночасно знижують добробут населення), але з початком 1990-х років конфлікт між хомоцентричною (хомоцентрична парадигма економічної безпеки будується на уявленнях, що загальна економічна безпека починається з забезпечення захищеності конкретної людини, а захищеність держави є наслідком благополуччя його громадян) і цивітацентричною

(цивітацентрична парадигма економічної безпеки будується на уявленнях, що загальна економічна безпека починається з забезпечення захищеності країни, а захищеність громадян є наслідком благополуччя їх держави) парадигмами став слабшати і дослідники стали більше схилитися на користь хомоцентризму, хоча (з огляду на триваючого поділу економічної безпеки на захищеність індивідуума і країни) повної визначеності в цьому питанні так досі і не досягнуто. Саме національна економічна безпека тут розуміється як економічне домінування на зовнішніх ринках за рахунок більш потужного господарського потенціалу розвинених західних країн.

- азіатський підхід, що розробляється представниками великих азіатських економік і схиляється переважно в бік цивітацентричної парадигми. Підхід зосереджується переважно на захисті народного господарства від несприятливих впливів ззовні. Економічна безпека національної

економіки держави в його рамках розуміється як забезпечення безпеки поставок або економічний суверенітет [2].

Незважаючи на те, що питання економічної безпеки національної економіки мають досить тривалу історію вивчення, єдиного підходу до розуміння сутності цього терміну досі вироблено не було. Частково це можна пояснити особливостями економічної безпеки національної економіки:

1. Незалежність, що означає можливість контролю за національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва, ефективності й якості продукції, що забезпечують її конкурентоспроможність, дозволяють на рівних брати участь у міжнародній торгівлі та коопераційних зв'язках і обміні науково-технічними досягненнями;
2. Стійкість національної економіки, що передбачає захист власності у всіх її формах, гарантії для активної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих чинників.

3. Спроможність до саморозвитку, тобто спроможність національної економіки до виживання, опірності та пристосовуваності до внутрішніх та зовнішніх загроз та розвитку.

4. Ймовірнісний характер, тобто непередбачені чинники грають істотну роль у функціонуванні і розвитку даної системи та в підсистемах які її утворюють. Тому на основі інформації про минулий і фактичний стан системи неможливо точно спрогнозувати її розвиток в плановому періоді.

5. Цілеспрямованість, тобто визначення національних (державних) інтересів, цілей економічної системи, що мають бути тісно пов'язані з національною ідеєю та системою державних пріоритетів.

6. Суперечливість, що передбачає сутичку національних цілей та інтересів, необхідні поступки між стійкістю і спроможністю до саморозвитку й прогресу.

7. Керованість, що означає спроможність системи економічної безпеки своєчасно й адекватно

реагувати на зміну умов функціонування [3].

Досліджуючи зростаючий вплив процесів глобалізації на розвиток національної економіки, В. Ларіонов пропонує брати до уваги та вивчати окремі аспекти її економічної безпеки, які включають:

1. Управління відносинами власності на основі моніторингу міжнародного та національного ринків капіталу.

2. Повноцінна органічна участь національних підприємств у транснаціональній світовій економіці, без якої неможливо включитися у процес формування системи суспільного виробництва.

3. Включення національної економіки до міжнародної систему валютно-фінансових та кредитних відносин на базі сучасних інформаційних технологій, які в даний час стали головною рушійною силою розвитку світової економіки.

4. Включення у світові ринки товарів та послуг, що становлять стратегічну основу системи глобального суспільного відтворення. Зрештою, це залежить від

конкурентоспроможності національних фірм та економіки в цілому, яку в умовах глобалізації визначають чотири основні фактори: виробничі потужності, наявність доступу на великі, інтегровані та багаті ринки, економічна ефективність виробництва, можливості державних інститутів у створенні конкурентних переваг національним виробникам.

5. Використання нових інформаційно-комунікаційних технологій, що формують глобальне кіберпростір, ефективне використання якого є неодмінною умовою забезпечення конкурентоспроможності та безпеки країни.

6. Проведення виваженої міграційної політики, спрямованої на подолання дефіциту робочої сили та зміцнення економіки.

7. Вирішення екологічних проблем, пов'язаних із техногенними наслідками впливу світової економіки на природне середовище [4].

Як наслідок, на сьогодні існує велика кількість різноманітних

поглядів на сутність економічної безпеки, серед яких основними виступають наступні:

- економічна безпека як стан економіки, її стійкість і стабільність;
- економічна безпека як передумова і гарант самостійності та незалежності держави;
- економічна безпека як стан економіки, який забезпечує стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз;
- економічна безпека як забезпечення соціальних потреб усіх членів суспільства;
- економічна безпека як механізм або модель державного регулювання;
- економічна безпека пов'язується із місцем країни у світовому господарстві [5].

Л. Абалкін визначає економічну безпеку національної економіки як стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно, вирішувати соціальні задачі і коли держава має можливість розробляти та впроваджувати в життя незалежну економічну політику [6, с. 7].

На думку М. Єрмошенко це такий стан економічного механізму

країни, який характеризується збалансованістю та стійкістю до негативного впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, його здатності забезпечувати на основі реалізації національних інтересів стабільний та ефективний розвиток вітчизняної економіки та соціальної сфери [7].

За А. Іларіоновим економічна безпека національної економіки - це сполучення економічних, політичних і правових умов, що забезпечує в довгостроковій перспективі виробництво максимальної кількості економічних ресурсів на душу населення найбільш ефективним шляхом [8].

Ю. Самойленко та М. Григорчук вважають економічну безпеку національної економіки комплексом ефективних форм і методів захисту (з одного боку) і протидії (з другого боку) будь-яким недружнім проявам економічного (як зовнішнього, так і внутрішнього) характеру, які посягають на встановлений законом порядок реалізації всіма суб'єктами фінансово господарських відносин, передбачених Основним Законом

прав на об'єктивне самовідтворення і розвиток, примноження національного багатства, а також якісного й повного задоволення потреб українського народу [9].

Зважаючи на вищевикладене, можна зазначити, що загалом більшість авторів розглядають економічну безпеку національної економіки як найважливішу якісну характеристику економічної системи, яка визначає здатність цієї системи до підтримки нормальних умов життя, стабільне забезпечення народного господарства необхідними ресурсами, а також поступову реалізацію національно-державних інтересів. На нашу думку, економічна безпека національної економіки - це стан національної економіки, який дозволяє їй результативно протидіяти всім зовнішнім та внутрішнім загрозам, підтримувати необхідний рівень її функціонування та конкурентоспроможності, забезпечувати сталий та самодостатній розвиток.

Складність категорії "економічна безпека національної

економіки" спровокувала і відсутність єдиної думки стосовно її структури. Г. Пастернак-Таранушенко виділяє широкий спектр складових економічної безпеки: демографічну, екологічну, харчову, ресурсну, прісноводну, енергетичну, цінову, фінансово-грошову, політичну, соціальну, кримінальну, медичну [10, с. 28]. На відміну від попереднього автора, М. Єрмошенко до складових економічної безпеки відносить лише фінансову, внутрішньоекономічну та зовнішньоекономічну складові [11, с. 30].

Згідно з Методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 р. № 1277, складовими економічної безпеки є: виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки [12].

Все це додатково підтверджує складність та комплексність

економічної безпеки національної економіки.

Висновки. Незважаючи на досить тривалу історію вивчення поняття «економічна безпека національної економіки» поки що не сформовано єдиного підходу до опису сутності цього поняття. У проаналізованих нами публікаціях представлено значну кількість визначень даного терміна, проте більшості з них притаманні методологічні недоліки, що перешкоджають конструктивному використанню цих термінів. Ми пропонуємо розглядати економічну безпеку національної економіки як стан національної економіки, який дозволяє їй результативно протидіяти всім зовнішнім та внутрішнім загрозам, підтримувати необхідний рівень її функціонування та конкурентоспроможності, забезпечувати сталий та самодостатній розвиток. Окремо необхідно наголосити на складності і структури економічної безпеки національної економіки, щодо якої серед науковців також немає єдиної думки. Водночас, задля визначення

та розробки якісного та дієвого інструментарію управління нею є

реальна потреба в подальшому дослідженні даного питання.

References

- Malyshko V.M. (2015) Aktual'ni problemy ekonomichnoyi bezpeky v systemi natsional'noyi bezpeky Ukrainy [Current issues of economic security in the national security system of Ukraine]. *Yurydychnyy visnyk. Povitryane i kosmichne pravo.* no 4, pp. 129-133.
- Tseykovets N.V. (2019) Conceptual approaches to understanding and ensuring national economic security: scientific theories and government strategies. *Journal of the New "Economic" Association.* no 1 (29), pp. 129–157.
- Mishina I.G. (2011) *Ekonomichna bezpeka v umovakh rynkovykh transformatsiy: dys... kand. ekon. nauk: spets. 08.00.01* [Economic security in the conditions of market transformations]. Donetsk, 235 p.
- Larionov V.A. (2008) Economic security of Russia in modern conditions of development of the world economy. *World Trade Organization.* no 2, pp. 18–23.
- Martyn O.M. (2016) *Ekonomichna bezpeka yak skladova natsional'noyi bezpeky 01* [Economic security as a component of national security]. *Naukovi zapysy. Seriya «Ekonomika»: zb. nauk. pr. Ostroh: «Ostroz'ka Akademiya».* no 22, pp. 68-74.
- Abalkin L.I. (1994) Economic security of Russia: threats and their reflection. *Questions of Economics.* no 12, pp. 4-13.
- Ermoshenko N.N. (1999) Determining the threat to national interests in the financial and credit sphere. *Economy of Ukraine.* no 1, pp. 4-12.
- Illarionov A.I. (1998) Criteria of economic security. *Questions of Economics.* no 10, pp. 35-58.
- Samoylenko Y.U. (2013) *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: pravovyy aspekt* [Economic security of Ukraine: legal aspect]. no 13, pp. 24-32.

- Pasternak-Taranushenko G. (2002) Ekonomichna bezpeka derzhavy. Statyka protsesu zabezpechennya: pidruchnyk [Economic security of the state. Statics of the security process: a textbook]. Kyiv: Condor. 302 p. (in Ukrainian)
- Yermoshenko M.M. (2001) Finansova bezpeka derzhavy: natsional'ni interesy, real'ni zahrozy, stratehiya zabezpechennya [Financial security of the state: national interests, real threats, security strategy]. monohrafiya [a monograph]. Kyiv : KNTEU. 309 p. (in Ukrainian)
- Metodychni rekomendatsiyi shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny: nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny vid 29.10. 2013 r. No 1277. [Methodical recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine: the order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine from 29.10. 2013 No. 1277]. Available at: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME131588.html (accessed 22 October 2021).

How to Cite:

Diachkov, O. O. (2022). ECONOMIC SECURITY OF THE NATIONAL ECONOMY: ESSENCE, FEATURES, STRUCTURE. *Economies' Horizons*, (1(19)). [https://doi.org/10.31499/2616-5236.1\(19\).2022.267022](https://doi.org/10.31499/2616-5236.1(19).2022.267022)